

Osvrt na dio sadržaja čitanke *Wars, Divisions, Integration 1990-2008* koji se odnosi na rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini

Krajem 2016. u Solunu su na engleskom jeziku objavljene dvije čitanke (“knjige izvora”) za nastavnike suvremene povijesti u jugoistočnoj Europi: *The Cold War 1944-1990* (volume 1) i *Wars, Divisions, Integration 1990-2008* (volume 2). Objavio ih je Centar za demokraciju i pomirenje u Jugoistočnoj Europi (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe) uz pomoć Europske unije, ali i uz napomenu da njihov sadržaj “ne odražava stav Europske unije” (sadržaj čitanke, s podacima o urednicima i suradnicima, dostupan je na: <http://www.cdrsee.org/publications/education/volume-1-cold-war-1944-1990> i <http://www.cdrsee.org/publications/education/volume-2-wars-divisions-integration-1990-2008>). U spomenutom projektu sudjelovali su i pojedini povjesničari iz Hrvatske, a jednom od njih, prof. dr. sc. Nevenu Budaku, povjerena je odgovornost urednika prve čitanke – *The Cold War 1944-1990*.

No predmet ovoga osvrta znanstveno su neutemeljene tvrdnje i netočni podaci u dijelu sadržaja o ratu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (BiH) iz druge čitanke – *Wars, Divisions, Integration 1990-2008*.

Svakom se autoru prilikom pisanja i objavljivanja radova i knjiga mogu potkrasti faktografske i druge pogreške. Problem je u tome što je takvih pogrešaka u ovoj čitanci mnogo, pa ostaje dojam da je izostala stručna recenzija i da odgovorni urednici sadržaj nisu pažljivo pročitali. S obzirom na to da se sadržaj druge čitanke odnosi i na Domovinski rat, zanimljivo je da se nije konzultiralo ni s jednim hrvatskim povjesničarom koji se intenzivno i ozbiljno bavi istraživanjem toga razdoblja hrvatske povijesti. Nije konzultirana ni središnja ustanova hrvatske historiografije – Hrvatski institut za povijest, koji već niz godina ima projekte o Domovinskom ratu, pa se nameće pitanje zašto se prilikom rada na čitanci ignoriralo, barem u postupku recenzije, hrvatske znanstvenike koji ozbiljno istražuju to razdoblje. Posljedica takva ignoriranja brojne su pogreške u čitanci (u sadržaju čitanke pedesetak je netočnih ili barem dvojbenih zapažanja, ne računajući petnaestak komentara na sadržaj kronologije na kraju čitanke bilo zbog pogrešno navedenih podataka, bilo zbog upozorenja na važne događaje koji su izostavljeni).

Mnogo ozbiljniji problem od faktografskih pogrešaka jest to što su u drugoj čitanci, posebice u kronologiji na njezinu kraju, izostavljeni ili netočno navedeni događaji važni za razumijevanje povijesnoga procesa u Hrvatskoj i BiH tijekom 1990-ih. Izostavljanjem važnijih događaja ili njihovim površnim prikazom, a nametanjem manje važnih ili selektivno izdvojenih događaja ili necjelovitih informacija, zanemaruju se ili relativiziraju činjenice, čime se čitatelju onemogućava cjelovit uvid u proces koji se prezentira. Naravno, moguće je da su neke moje primjedbe subjektivne, uvjetovane višegodišnjim intenzivnim bavljenjem isključivo problematikom Domovinskoga rata, što me može učiniti preosjetljivim na detalje, no većinu njih mogu potkrijepiti izvorima.

Također, bez obzira na nastojanje autora čitanke da budu “neutralni” i da zastupaju načelo “multiperspektivnosti”, treba napomenuti da povijesna znanost ne trpi prešućivanje važnih činjenica ili izbjegavanje vrednovanja događaja ili procesa ondje gdje za vrijednosne sudove postoje jasni parametri, odnosno izvori koji nedvojbeno upuću-

ju na uzrok i kronologiju procesa. Govoriti samo o posljedicama, kao što je uglavnom riječ u dijelu ove čitanke koji se odnosi na rat u Hrvatskoj i BiH tijekom 1990-ih, a izbjegavati reći što ih je uzrokovalo, te izbjegavanje uporabe primjerenih i jasnih termina (npr. okupacija ili oslobađanje) gdje su oni nedvojbeni, odnosno znanstveno potvrđeni, ne može pomoći pomirbi sukobljenih strana nakon rata. Spomenuti nedostaci ne mogu se opravdati obrazloženjem da je riječ “samo o čitanci”, jer se uoči svakoga poglavlja čitanke nalazi kratak uvod s pregledom događaja koji bi trebao upozoriti na glavne značajke procesa o kojem se govori.

Primjerice, kada se kaže da je “trećina teritorija RH stavljena pod kontrolu vojske SAO Krajine” (str. 272), prešućuje se da su to omogućile Jugoslavenska narodna armija (JNA) i Srbija te da je zapravo riječ o okupaciji hrvatskoga teritorija. Knin je dio hrvatske države, nalazi se u njezinim međunarodno priznatim granicama, kao što se i navodi u pojedinim rezolucijama i odlukama Ujedinjenih naroda (UN), pa protjerivanje hrvatske vlasti s toga područja treba nazvati okupacijom, a njezin povratak oslobađanjem. U čitanci je navedeno da “Oluju” Hrvati “zovu oslobodilačkom”, a Srbi “padom Knina”, no za takve događaje, koji su jasni, treba upotrijebiti i jasne termine – Knin je 1991. bio okupiran da bi se pripojio Republici Srbiji, kao i Vukovar (što se spominje samo na jednom mjestu u čitanci), a 1995. je oslobođen!

Navođenje članaka iz medija u čitanci samo radi prikazivanja različitosti pogleda dviju strana na isti događaj nije primjereno ako se pritom ne prokomentira njihov sadržaj i upozori na činjenice. Čitatelja koji nije upoznat s događajem ne smije se dovesti u situaciju da pogađa što je u kojem članku “točno”. Struka je, na temelju cjelovito pregledanih izvora, obvezna donositi zaključke i javnost upozoriti na činjenice, a ne samo na različite interpretacije istoga događaja. Selektivno i neprecizno prikazivanje izvora najčešće je u službi manipulacije i relativizacije, kojom se želi skrenuti pozornost s glavnih procesa da bi se izbjeglo određivanje prema odgovornosti pojedinih čimbenika u njima, što se u drugoj čitanci može primijetiti na primjeru izbjegavanja spominjanja ili umanjivanja odgovornosti Srbije, odnosno tadašnje srbijanske vlasti, za rat u Hrvatskoj i BiH. Primjerice, ta se relativizacija provodi iznošenjem samo posljedica rata, odnosno spomenom da su zločini počinjeni na “obje strane” (što se događa u svakom ratu), bez objašnjenja čija je politika uzrokovala rat i bez preciziranja masovnosti počinjenih zločina jedne ili druge strane. Tako je u čitanci, primjerice, izostavljen podatak o najmanje 150 masovnih grobnica žrtava srpskih zločina u Hrvatskoj, uglavnom počinjenih 1991. godine. Na pokušaj relativizacije, odnosno izjednačavanja odgovornosti Hrvatske i Srbije za rat u Hrvatskoj i BiH, upućuju i selektivno, zapravo tendenciozno odabrani novinski članci te fotografije sa sugestivnim potpisima (npr. ispod fotografija s kolonama prognanika i izbjeglica, str. 80 i 81) i zemljovidima (npr. stradanje vjerskih objekata samo na Kosovu, str. 89).

U tom se kontekstu u odlomku o bitci za Vukovar (str. 51) kaže da su “paravojne postrojbe napadale Vukovar, uz JNA i veliki broj pripadnika Teritorijalne obrane”, no ne kaže se da su te paravojne postrojbe bile srpske niti da je riječ o jedinicama Teritorijalne obrane Srbije. No zato se, u istom kontekstu relativizacije, odnosno izjednačavanja odgovornosti za razaranje Vukovara, bez posebna komentara o huškačkom djelovanju njezina autora uoči velikosrpske agresije na Hrvatsku, ističe činjenično neutemeljena izjava Vuka Draškovića da je “Vukovar Hirošima srpskog i hrvatskog

ludila” (str. 52), a na stranici s fotografijama razorenoga Vukovara (str. 88) ne stoji tko ga je razorio i pod čijom je opsadom Vukovar bio.

Na istom je tragu relativizacije, odnosno izjednačavanja odgovornosti, i sadržaj na 128. stranici, u kojem je tendenciozno odabran članak s naslovom “Srbija optužuje Hrvatsku za genocid tijekom operacije Oluje”, iako je iz teksta jasno da je zapravo Hrvatska tužila Srbiju za genocid, nakon čega je uslijedila protutužba Srbije. Usto, korisnicima čitanke autori su prenijeli gotovo isključivo dijelove srpske optužbe protiv Hrvatske, a uopćena rečenica u uvodu o sadržaju hrvatske tužbe teško da može “parirati” navedenim detaljima iz srpske protutužbe, i onima u uvodnom tekstu i onima u navodu iz optužnice. Iako se presuda Međunarodnoga suda pravde u Haagu na kojem se vodio taj proces spominje u čitanci (str. 128), njezini autori prešućuju čl. 426. te presude, u kojem stoji da su “politička vodstva Srbije i Srba u Hrvatskoj zajednički dijelila cilj stvaranja etnički homogene srpske države” te da je to bio “kontekst u kojem su počinjeni zločini nad Hrvatima”.

Jednako tako, za čitanku odabrana izjava bivšega francuskog ministra obrane o “odgovornosti Europe što nije zaštitila krhak jugoslavenski patriotizam protiv reaktivnog koncepta nacije” (str. 97) pojačava dojam da autori, koji problematici navodno pristupaju “neutralno”, zapravo žale za Jugoslavijom. I dok autori i urednici mogu žaliti za Jugoslavijom, to im ne daje pravo da u interpretaciji događaja koji su doveli do njezina sloma i ratova budu pristrani. Naravno, čitanka ne pruža odgovor na pitanje što je to “reaktivno” u želji i zahtjevu jednoga naroda za ravnopravnost s drugim narodima, koju u Jugoslaviji kakva je bila krajem 1980-ih i početkom 1990-ih hrvatski narod nije mogao ostvariti zbog nametanja dominacije najbrojnijega, srpskog naroda.

Na znatno nerazumijevanje konteksta događaja iz 1990-ih u Hrvatskoj upućuje i interpretacija prizora tenka JNA koji u Osijeku (27. lipnja 1991.) gazi crveni civilni automobil (popularno zvan “fićo”) s obzirom na to da autori tvrde da u “nekim krugovima” (kojim?) spomenuti događaj predstavlja “pravi kraj Jugoslavije i njezina sistema”, budući da je “fićo” bio simbol jugoslavenske industrije i proizvoda koje je ona proizvodila za obične građane (str. 48). Pritom se naglašava da je “fićo” crven, odnosno boje “jugoslavenskih komunista”. Nemoguće je ne primijetiti da tim “krugovima” nije palo na pamet da je i sivomaslinasta boja tenka JNA koji je pregazio “fiću” pripadala baštini jugoslavenskih komunista, kao i crvena petokraka zvijezda na kapama onih koji su iz tenkova 1991. pucali po Hrvatskoj. Da je Jugoslavija manje trošila na tenkove, “super-sonike”, topove, “kasarne” i vojne aerodrome, možda je svojem prosječnom građaninu mogla osigurati i nešto bolje od “fiće”. Ovako, “neki krugovi” željeli bi prisvojiti “fiću”, pa nad njim i jugoslavenskim standardom proliti koju suzu, a jugoslavenske bi tenkove zaboravili. Nasuprot tome, građani Osijeka tenkove JNA ne mogu zaboraviti, oni su 1991. “na dar” zaista dobili mnogo proizvoda “jugoslavenske industrije” – trebalo bi pobrojiti sve te mine, granate i rakete “Made in Yugoslavia” ispaljene na grad na Dravi. Dakle, interpretacija da “smrt crvenog fiće” u simboličkom smislu predstavlja smrt Jugoslavije banalna je i površna. Zapravo je veća simbolika u tome što spomenutu smrt Jugoslavije (gaženje “fiće”) uzrokuje JNA (tenk JNA koji gazi “fiću”) kao presudan čimbenik u provedbi velikosrpske politike, koja je glavni uzrok “smrti Jugoslavije”. Stoga i činjenica da su autori “fiću” poistovjetili s “Jugoslavijom”, a da im nije palo na pamet da je i tenk JNA koji ga je pregazio simbol te “Jugoslavije”, govori o njihovu romanti-ziranom pogledu na bivšu Jugoslaviju. Kada se već govori o simbolici, taj se događaj

mogao protumačiti i kao borba Davida ("fíco" = slabo naoružani hrvatski narod) protiv Golijata (tenk JNA = odlično naoružan srpski agresor)...

Na stanovito licemjerje, i u sadržaju čitanke o ratu u Hrvatskoj i BiH i u ponašanju dijela kulturno-znanstvene zajednice u Srbiji 1991., upućuje "Apel povjesničara s Beogradskog sveučilišta JNA" da se ne dira Dubrovnik, jer je to "dio povijesti i Srba i Hrvata i svjetska baština" (str. 92). Navođenjem toga apela s jedne strane može se prikazati osjetljivost znanstvenika prema stradanju kulturnih dobara koja su dio svjetske kulturne baštine. No s druge strane, ograničavajući svoju brigu samo na Dubrovnik, povjesničari s Beogradskoga sveučilišta koji su potpisali spomenuti apel nisu pokazali neku zavidnu civilizacijsku razinu, samo su opravdali sumnju da je ta izjava na tragu srpskoga prisvajanja Dubrovnika kao "srpske Atine"; pitanje zašto Apel nije upućen za sve gradove i ostalu svjetsku baštinu u Hrvatskoj koju su u tom trenutku napadale i razarale JNA i srpsko-crnogorske snage (npr. katedralu u Šibeniku) u čitanci se ne problematizira. Tako se jednim apelom pokušava zatamniti jedna tamna činjenica, da je znatan dio srpske intelektualne javnosti krajem 1980-ih i početkom 1990-ih podupirao Slobodana Miloševića i ekspanzionističku srpsku politiku.

U skladu s tim, i ustanak Srba protiv Nezavisne Države Hrvatske u ličkom mjestu Srb 27. srpnja 1941. (str. 213) i rasprave o broju ubijenih u koncentracijskom logoru Jasenovac za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske od 1941. do 1945. (str. 224) u čitanci su prikazani površno. Posebice s obzirom na činjenicu da procjene koje su i danas prisutne, pa i dominantne, u Srbiji i Republici Srpskoj, ali i u dijelu srpskih političara u Hrvatskoj, o više stotina tisuća, pa i o milijun Srba navodno ubijenih u Jasenovcu, očito nemaju nikakva utemeljenja u izvorima i činjenicama, pa ih nije korektno uspoređivati sa spomenutim procjenama u Hrvatskoj.

Pojedini primjeri navođenja ili interpretacija nekih događaja u čitanci pokazuju da su njezini autori nekritički prihvatili neke nametnute percepcije, odnosno da su se u opisivanju pojedinih događaja i procesa više oslanjali na podatke iz medija nego na činjenice i sadržaj povijesnih izvora (navodni hrvatsko-srpski dogovor u Karađordevu o podjeli BiH, sadržaj "Brijunskog transkripta" od 31. srpnja 1995., događaji nakon "Oluje" itd.).

S obzirom na navedeno, čak i uz zanemarivanje faktografskih pogrešaka, zbog brojnih netočnih navoda u sadržaju čitanke ili prešućenih događaja ne može se izbjeći zaključak da njezini autori i uredništvo imaju ozbiljan problem s poznavanjem dijela tema o kojima su pisali te s poznavanjem kronologije i konteksta događaja iz novije hrvatske povijesti, odnosno rata u Hrvatskoj i BiH.

Primjerice, netočni navodi ili izostanak potrebnog objašnjenja uz neke događaje ili necjelovit prikaz nekih od spomenutih događaja nalaze se u sadržaju poglavlja u kojima se govori:

- o procesima koji su uzrokovali raspad Jugoslavije i ulozi srbijanskoga vodstva u tome
- o razoružavanju hrvatske Teritorijalne obrane
- o donošenju ustavnih amandmana u Hrvatskoj u srpnju 1990. i novoga hrvatskog Ustava iz prosinca 1990.
- o broju Srba koji su živjeli u Hrvatskoj 1990.

- o uzroku srpske oružane pobune u Hrvatskoj i početku napada ekstremnih Srba na policijske postaje u Hrvatskoj te o odluci vodstva pobunjenih Srba o odvajanju od Hrvatske
- o osnivanju Zbora narodne garde, o referendumu za neovisnost Republike Hrvatske i ustavnoj odluci Hrvatske i Slovenije o neovisnosti
- o ulozi JNA i Srbije u agresiji na Hrvatsku te o otvorenom uključivanju JNA u agresiju na Hrvatsku
- o pripremi "Oluje" i o navodnoj ulozi američkih vojnika u njezinoj provedbi
- o uzroku stvaranja Hrvatske zajednice Herceg-Bosne u BiH i općenito o kontekstu događaja i ulozi pojedinih čimbenika u ratu u BiH, posebice o ulozi i odgovornosti Srbije za rat u BiH, uz prešućivanje činjenica na štetu objektivne prezentacije uloge Hrvata i Hrvatske u ratu u BiH
- o pokušaju nametanja percepcije da je vodstvo Hrvatske 1990-ih bilo proustaški opredijeljeno – da je "bilo nostalgično prema ustašama iz 2. svjetskog rata", što je u skladu sa srpskom ratnom propagandom
- o razdoblju i uzrocima eskalacije rata u Hrvatskoj i eskalacije krize u "bivšoj Jugoslaviji"
- o oslobodilačkim operacijama hrvatskih snaga na jugu Hrvatske 1992. te o ulozi i djelovanju snaga UN-a u Hrvatskoj, kao i o "ružičastim zonama" i prognanicima i izbjeglicama
- o susretima Tuđman – Milošević u Karadorđevu
- o kronologiji ubojstava i o stradanju civila (u čitanci je poimenično izdvojena samo jedna među stotinama obitelji s djecom koje su ubijene u ratu u Hrvatskoj i BiH)...

Jednako tako, niz je primjera izostavljanja važnih datuma odnosno događaja o kojima u tekstu i kronologiji čitanke nema spomena ili su prikazani površno, bez potrebnog objašnjenja, usprkos njihovoj važnosti za razumijevanje procesa, primjerice:

- Memorandum SANU i VIII. sjednica Centralnoga komiteta Saveza komunista Srbije te "antibirokratske revolucije", odnosno „događanja (srpskoga) naroda” krajem 1980-ih i izvori koji potvrđuju da je cilj pobune dijela Srba u Hrvatskoj stvaranje Velike Srbije
- prvi oružani sukob u Pakracu početkom ožujka 1991. te ubojstvo trinaestorice hrvatskih policajaca 2. svibnja 1991.
- povlačenje JNA iz Slovenije
- pokušaj atentata na predsjednika Tuđmana
- posebno izdvojen sadržaj o agresiji JNA i srpsko-crnogorskih snaga na Vukovar i Dubrovnik
- zločini nad Hrvatima u BiH
- završetak procesa mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja...

Nedostaje čak i podatak o "Sporazumu o punoj normalizaciji i uspostavi diplomatskih odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije" od 23. kolovoza 1996., koji bi u čitanci udruge čiji je cilj pomirenje svakako trebao biti poznat kao važan događaj.

Nasuprot tome, navedeni su neki datumi koji nemaju nikakvu važnost za razumijevanje tih događaja; autori bi, primjerice, trebali objasniti zašto se 19. lipnja 1992. navodi kao datum početka “muslimansko-hrvatskog” rata u BiH (str. 275), kada su tada Hrvati i Bošnjaci-muslimani uglavnom surađivali u obrani od srpskih napada u raznim dijelovima BiH, odnosno kada se zna da tada nije bilo ozbiljnijega sukoba između Armije BiH i Hrvatskoga vijeća obrane?

Za neke od netočnih navoda te za neke interpretacije činjenica i događaja koji se nalaze u drugoj čitanci može se reći da su skandalozni. Primjerice, navod “da nema sumnje da je priznanje Hrvatske i Slovenije kao nezavisnih država, prvo od Njemačke, a onda od Europske zajednice imalo ključnu ulogu u eskalaciji jugoslavenske krize” (str. 103) na razini je tadašnje srpske propagande kada se u obzir uzme činjenica da je do toga datuma (15. siječnja 1992.) tijekom velikosrpske agresije na Hrvatsku već više tisuća ljudi bilo ubijeno, da je do tada već više od deset tisuća ljudi bilo ranjeno, da su do tada JNA i srpsko-crnogorske snage u Hrvatskoj već razrušile ili oštetile oko 150 tisuća stambenih i gospodarskih objekata te da je već ujesen 1991. gotovo trećina Hrvatske bila okupirana! O tome se u čitanci ne govori, prešućuje se da je za početak rata u Hrvatskoj u ljeto 1991. i za njegovu eskalaciju, najkasnije u rujnu i početkom listopada 1991., odgovorna Srbija, odnosno isključiva politika tadašnjega vodstva Srbije predvođenog Slobodanom Miloševićem, kao i vodstva JNA, a dijelom i vodstva Crne Gore. Doduše, na 115. stranici navodi se da je rat u Hrvatskoj eskalirao u ljeto 1991., ali bez objašnjenja zašto, odnosno čija je politika uzrokovala eskalaciju rata (tek se na 38. stranici navodi da je “situacija eskalirala u rat proglašenjem neovisnosti Hrvatske od Jugoslavije” – bez spomena da je to istoga dana učinila i Slovenija !/, pa se može dobiti dojam da je to i uzrok rata, što nije točno, jer je to bio samo povod za već planirani rat). No zar eskalacijom rata u Hrvatskoj nije eskalirala i jugoslavenska kriza, ili ubijanje ljudi i razaranje Hrvatske 1991. nije vrijedno spomena?

Gotovo je nevjerojatno da u kronologiji (str. 271) nije navedeno da je u Hrvatskoj u jednom danu, 2. svibnja 1991., ubijeno trinaest hrvatskih policajaca – dvanaest u Borovu Selu kraj Vukovara, a jedan u zaleđu Zadra. S obzirom na važnost za razumijevanje okolnosti početka rata, može li se tako važna činjenica za uočavanje uzročno-posljedičnih veza prešutjeti?

Prešućeno je i da je dan uoči odluke Hrvatskoga sabora o prekidu odnosa sa Socijalističkom Federativnom Republikom Jugoslavijom (SFRJ) (str. 273) – datum 8. listopada 1991. nije naveden (!) – JNA zrakoplovima bombardirala sjedište hrvatske vlasti – Banske dvore, da bi ubila hrvatskoga predsjednika i njegove goste na sastanku. Taj događaj također je toliko znakovit za razumijevanje procesa i karaktera neprijateljskih zapovjednika da ga u kronologiji važnih događaja može ispustiti samo netko tko ne poznaje dovoljno dobro temu o kojoj piše ili netko tko svjesno želi prešutjeti činjenice koje govore o karakteru rata i namjerama agresora.

Na temeljno nepoznavanje problematike stradanja Hrvata u ratu u BiH, odnosno na selektivno i tendenciozno pisanje kronologije, upućuje podatak da se u njoj navodi da su 16. travnja 1993. “hrvatske snage masakrirale Bošnjake (muslimane) u selu Ahmići” (str. 276), a prešućuje da su istoga dana bošnjačko-muslimanske snage u Trusini ubile hrvatske civile. Poprilično nepoznavanje činjenica i konteksta događaja rata u Hrvatskoj i BiH pokazuje i navod da su u BiH postrojbe Hrvatskih obrambenih

snaga (HOS), koje su bile postrojbe Hrvatske stranke prava, bile “pod kontrolom hrvatske države” (str. 57), kao i navodi u čitanci o ulozi snaga UN-a u Hrvatskoj (str. 113 i 114): Maslenički most nije srušen 1993., a UNCRO u Hrvatskoj djeluje od 1995., a ne od 1994. godine.

## Zaključak

Brojni su navodi u čitanci br. 2 – *Wars, Divisions, Integration 1990-2008* (“Ratovi, podjele, integracija”) – koji pokazuju nerazumijevanje problematike i nepoznavanje temeljnih faktografskih činjenica o ratu u Hrvatskoj. Neki su od njih i skandaloznih razmjera, zbog čega treba upozoriti na to da se demokracija i pomirenje ne mogu graditi na netočnim faktografskim podacima te na nepoštovanju uzročno-posljedičnoga niza i kronologije događaja u ratu u Republici Hrvatskoj i BiH 1990-ih. U konkretnom slučaju, pomirenje u jugoistočnoj Europi ne može se graditi na tvrdnjama koje relativiziraju odgovornost Srbije (i JNA, a dijelom i Crne Gore), odnosno njihova tadašnjega vodstva, za oružanu agresiju na Hrvatsku 1991., a potom i na BiH 1992. godine.

S obzirom na toliki broj faktografskih pogrešaka i na sve ono što je izostavljeno ili interpretirano u suprotnosti sa sadržajem relevantnih izvora, a posebice s obzirom na navode koji su skandaloznih razmjera, spomenuta čitanka ne zaslužuje biti prihvaćena kao obavezan dio literature za nastavnike povijesti u Hrvatskoj.

## PRILOG

Primjedbe na sadržaj i kronologiju u čitanci (ovdje uglavnom nisu navedeni primjeri koji se uz opširnije obrazloženje spominju u prethodnom osvrtu):

- Autori ne razumiju da je opstanak Jugoslavije prije svega ovisio o zadovoljstvu naroda životom u njoj, odnosno o pokušaju centralizacije i nametanja političke volje političkoga vodstva najbrojnijega (srpskog) naroda ostalim narodima, a ne o stranim čimbenicima (str. 10). Zapravo, kada se u obzir uzmu politički procesi i ponašanje srbijanskoga vodstva, primjerenije je primijetiti da strani čimbenici nisu dovoljno učinili u pokušaju obuzdavanja agresivnoga ponašanja srbijanskoga vodstva, a potom ni u sprečavanju oružane agresije Srbije, odnosno JNA i srpsko-crnogorskih snaga na Hrvatsku.
- Nije točno da je nova hrvatska vlast u srpnju 1990. uvela ustavne amandmane kojima je Srbe u Hrvatskoj od “naroda” pretvorila u “manjinu” (str. 22); to znači da se oružana pobuna dijela Srba u Hrvatskoj, započeta sredinom kolovoza 1990., nakon što je “događanjima naroda” poticana iz Beograda još od 1989., ne može pravdati kao reakcija na postupke hrvatskih vlasti (na sljedećoj stranici autori dolaze u kontradikciju s navedenim tekstom s 22. stranice jer navode da je /tek/ novi božićni Ustav promijenio položaj Srba i “ojačao pobunu”).
- Izostavljen je važan podatak da je novi ustav Srbije, donesen u rujnu 1990. (str. 22-23), bio u suprotnosti s tadašnjim Ustavom SFRJ – poznati beogradski odvjetnik Srđa Popović napisao je da je (već) tim činom srušena Jugoslavija, tj. njezin ustavnopravni poredak.

- Površno je prikazano proglašenje samostalnosti BiH i početak rata na njezinu području (str. 25); ne navodi se tko je počeo taj rat, tko je bombardirao Sarajevo...
- Način na koji je spomenut hrvatski novac "kuna" (str. 31) jednostran je i odraz je slabog poznavanja povijesti hrvatskoga novčarstva, odnosno višestoljetne uporabe naziva povezanih s kunom (primjerice marturina) i lika kune na hrvatskim kovanicama. Cilj takva prikaza pokušaj je da se Hrvatska prikaže kao proustaška država s proustaški opredijeljenim vodstvom, pri čemu se potpuno zanemaruju izvorišne osnove novoga Ustava Republike Hrvatske iz prosinca 1990. kao i brojne druge činjenice, npr. da je predsjednik te iste države antifašistički borac. Navod da je "novi režim u Hrvatskoj
- „bio nostalgičan“ prema ustašama iz 2. svjetskog rata" (str. 38) u skladu je sa srpskom promidžbenom kampanjom koja je sve hrvatsko označavala ustaškim. Srpska je pobuna od početka potaknuta iz Beograda, pa nije primjereno reći da je Srbija pobunu tek dodatno pojačala, a, uz presudnu političku potporu za podizanje pobune, davala im je materijalnu pomoć i naoružavanje.
- Uzrok raspada SFRJ relativizira se floskulom o "jačanju nacionalizma u Jugoslaviji nakon Titove smrti" (str. 37), bez jasnog prikaza čiji je nacionalizam najviše "jačao" tijekom 1980-ih i uzrokovao raspad SFRJ.
- Navodi se da JNA nije priznavala Savezno predsjedništvo (str. 37), ali je izostavljen važan podatak da je JNA imala savez s Miloševićem i srbijanskim vodstvom.
- Srba u Hrvatskoj 1990. nije bilo 14 % (str. 37), nego oko 12 % (prema popisu iz 1991.).
- Teza da je proglašenjem nezavisnosti Hrvatske od Jugoslavije situacija eskalirala u rat (str. 38) kronološki je točna, ali ne smije ostati dojam da je to glavni uzrok eskalacije, a ne postupci srbijanske politike koji su potaknuli Hrvatsku (i Sloveniju) na osamostaljenje, na koje je imala pravo i prema Ustavu Socijalističke Republike Hrvatske iz 1974. godine.
- Sugestivnim navodom da je "JNA uvučena u rat dok je Jugoslavija još postojala" (str. 38) pokušava se opravdati angažman JNA, a zanemaruje se činjenica da JNA oružano djeluje protiv Hrvatske i nakon što je Sabor Republike Hrvatske proglasio neovisnost.
- Navod da su u ratu u Hrvatskoj "obje strane provele brutalno etničko čišćenje i počinile brojne ratne zločine" (str. 38) relativizira odgovornost Srbije za rat i izjednačava krivnju "obje strane", jer ne objašnjava uzrok počinjenih zločina te njihovu masovnost i karakter; istodobno, u citanci je izostavljen podatak o najmanje 150 masovnih grobnica žrtava srpskih zločina, počinjenih uglavnom 1991. godine.
- Pobunjeni Srbi nisu počeli napadati lokalne policijske postaje u listopadu 1990. (str. 38), nego već u rujnu (npr. u Petrinji), a prije toga u kolovozu su provalili ili pokušali provaliti u neke policijske postaje u Dalmatinskoj zagori (Knin, Benkovac, Obrovac).
- Srpska oružana pobuna i blokada putova u Hrvatskoj u ljeto 1990. nije bila odgovor na "pokušaj Tuđmana da ovlada cijelim teritorijem s većinskim srp-



skim stanovništvom” (str. 38), nego dio plana velikosrpske politike i priprema za agresiju na Republiku Hrvatsku, pri čemu se iskoristio pokušaj hrvatske policije da izuzme dio oružja rezervnoga sastava policije u pojedinim općinama Dalmatinske zagore sa srpskom većinom (dakle, uzrok pobune Srba nisu postupci hrvatske policije i predsjednika Tuđmana, kako se sugerira u čitanci, nego su postupci hrvatske policije uzrokovani ponašanjem dijela Srba na područjima na kojima su imali znatan udio u ukupnom broju stanovništva).

- Srbi u Hrvatskoj nisu se pobunili “zbog ustaštva koje je pripisivano HDZ-u”, kako se sugestivno navodi u čitanci (str. 38), nego zbog ostvarenja cilja velikosrpske politike; kronološki je točno da je pobuna dijela Srba počela “nakon pobjede HDZ-a na izborima”, no izvori i događaji potvrđuju da su se Srbi priklonili Miloševiću i prije ozbiljnije pojave Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) i dolaska te stranke na vlast, što autori ne spominju (mitinzi u veljači i srpnju 1989. u Kninu te u veljači i ožujku 1990. u Karlovcu i na Petrovoj gori, dakle prije dolaska HDZ-a na vlast).
- “Oluja” nije provedena uz pomoć “američkih vojnika” (str. 38); preuveličavanjem uloge američkih savjetnika i američke vlade kao da se prihvaća ono što stalno i netočno govore Srbi (“da su Amerikanci organizirali Oluju”). Važnija je bila američka diplomatska potpora, ili kako se u tekstu navodi “prešutna pomoć američke vlasti” (str. 38).
- Hrvati svoju Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu nisu proglasili zato što su “slijedili primjer Srba” (str. 39), nego zato što tadašnja središnja bosanskohercegovačka vlast nije mogla zaštititi Hrvate od velikosrpske agresije (Hrvatska zajednica Herceg-Bosna proglašena je 18. studenoga 1991., nakon što su pripadnici srpskih snaga iz Hrvatske već od ljeta 1991. upadali u BiH /Uništa, Bosansko Grahovo, Drvar.../, a predsjednik Republike BiH Alija Izetbegović ustvrdio da se BiH ne može oduprijeti vanjskoj i unutarnjoj agresiji, te nakon što su JNA i srpski dragovoljci početkom listopada 1991. razorili hrvatsko selo Ravno i susjedna naselja u istočnoj Hercegovini, a predsjednik Izetbegović izjavio da to nije njihov rat) – autori ne spominju da je prije toga JNA, u kojoj su bili oficiri Srbi i Muslimani podrijetlom iz BiH, s područja BiH napadala Hrvatsku i razarala njezine gradove.
- U čitanci se spominju separatističke tendencije Srba i Hrvata u BiH (str. 39), no ne navodi se da su Hrvati jedini poduprli sve planove međunarodne zajednice o unutarnjoj podjeli BiH. Što je tu onda separatističko? Ne navodi se ni da je Hrvatska priznala BiH 7. travnja 1992., dakle odmah nakon njezina međunarodnoga priznanja koje se dogodilo dan prije, a Srbija to nije učinila do kraja rata, što također govori o aspiracijama i separatizmu pojedinih naroda u BiH i vlada susjednih država. Nigdje se ne spominje unitarizam bošnjačko-muslimanskoga vodstva, a činjenica je da se danas i u Europskom parlamentu prepoznaje da su za opstanak BiH opasne dvije politike – separatistička Republike Srpske i unitaristička Bošnjaka. Republika Srpska, u kojoj su počinjena brojna masovna ubojstva i koja je “etnički očišćena”, izjednačava se s Herceg-Bosnom i sa zločinima koje su počinili neki pripadnici hrvatskih snaga. Velike koncentracijske logore poput Omarske i genocid u Srebrenici autori izjednačavaju s onim što su činili Hrvati. Istodobno se posve prešućuju bošnjačko-musliman-

ski zločini nad Hrvatima i etničko čišćenje koje su počinile bošnjačko-muslimanske snage, pa i djelovanje mudžahedina, koji su počinili i takve zločine kao što su ritualna odsijecanja glava zarobljenicima, kakva danas čine teroristi ISIL-a u Siriji i Iraku.

- Navodi se da su Hrvati surađivali sa Srbima u napadu na Bošnjake (muslimane) u pojedinim dijelovima Bosne, a ne navodi se da su to isto radili i Bošnjaci sa Srbima prilikom napada na Hrvate (npr. u Mostaru), niti se posebno naglašava da su Hrvati i Bošnjaci surađivali od početka rata u BiH 1992. do početka međusobnoga sukoba 1993. te nakon ožujka 1994., a da su u pojedinim dijelovima BiH surađivali cijelo vrijeme rata. Ne spominje se ni da je cijelo vrijeme rata u BiH, pa čak i u vrijeme bošnjačko-hrvatskoga sukoba, Hrvatska neprekidno primala prognane i izbjegle Muslimane iz BiH, da su se u hrvatskim bolnicama liječili ranjeni pripadnici Armije BiH i Bošnjaci-muslimani iz BiH (njih oko deset tisuća), da su u Hrvatskoj postojali logistički centri za Armiju BiH, da je preko Hrvatske dolazilo oružje za Bošnjake...
- Pregovori u Daytonu nisu završili 27. studenoga 1995. (str. 40) nego 21. studenoga (doduše, na 115. stranici taj je datum naveden točno).
- Hrvatsko Podunavlje nije “vraćeno pod kontrolu Hrvatske” u studenom 1996. (zemljovid na str. 50) nego u siječnju 1998. i nije vraćeno na temelju “Zagrebačkoga sporazuma”.
- Nije točan podatak da je “dubrovačko područje stavljeno pod kontrolu snaga UN-a” (str. 53), jer je u stvarnosti UN preuzeo kontrolu samo na najjužnijem dijelu toga područja.
- Navedeno je da Dubrovnik napadaju JNA i Teritorijalna obrana Crne Gore (str. 53), ali ne i Srbi iz Hercegovine. Spominje se Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju u Haagu i srpski sudovi, ali se ne spominje da vrh JNA nije procesuiran zbog razaranja Vukovara. Spominje se “isprika” tadašnjega predsjednika Srbije Tadića “obiteljima nevinih žrtava” prilikom dolaska u Vukovar, a prešućeno je da se nije ispričao za odgovornost Srbije te da nije, kako je obećao, vratio protokole (povijest bolesti) ranjenika iz vukovarske bolnice, koje je JNA odnijela u Srbiju nakon okupacije Vukovara.
- Tezom da je opsada Dubrovnika trajala do svibnja 1992., “kad se JNA povukla”, te da su vojne operacije na dubrovačkom području zaustavljene u listopadu 1992., “kad je ono stavljeno pod kontrolu snaga UN-a” (str. 53), prešućuje se podatak da se to dogodilo nakon što su hrvatske snage oslobodilačkim operacijama oslobodile okupirani dio teritorija Republike Hrvatske na jugu, osim krajnje točke – poluotoka Prevlake.
- Autori su podlegli percepciji koju su nametnule srpska strana i neke nevladine udruge, da je Brijunski transkript (razgovori političkoga i vojnoga vrha na Brijunima uoči operacije “Oluja”) kontroverzan (str. 56); istodobno, autori kontroverznom smatraju i masakr koji su srpske snage počinile nad kosovskim Albancima u Račku (str. 69-71); što to znači – da masakra možda nije bilo?
- Također, nema dvojbe da je bilo zločina u “Oluji”, no uslijed vojno-redarstvene operacije takvih razmjera tendenciozno je nazvati incidente počinjene u “Oluji” *gross violations*, posebice kada se usporede sa zločinima srpskih snaga

- u Hrvatskoj 1991. (str. 56). Tvrdnje o uništavanju imovine Srba svakako su preuveličane, a odgovornost Republike Hrvatske za navodno ubijanje nekoliko stotina srpskih civila odbačena je čak i na sudu u Haagu.
- Postrojbe HOS-a u BiH nisu bile pod “kontrolom” hrvatske države (str. 57), kako tvrde autori, pokazujući ozbiljno nepoznavanje činjenica i konteksta događaja.
  - Zaključkom da su u BiH svi imali logore (str. 64), bez podataka o tome koliko je civila prošlo kroz srpske logore i koliko ih je ubijeno, nameće se percepcija da su “svi isti”.
  - Sugestivno odabrane fotografije Hrvata koje Srbi protjeruju iz uništenoga Vukovara i Srba koji se povlače pred nadolazećim hrvatskim snagama 1995. (str. 80), bez dodatnoga objašnjenja o znatnim razlikama u okolnostima i uzrocima formiranja tih kolona, doprinose dojmu izjednačavanja krivnje. Prikazujući samo posljedice nekog procesa, relativizira se ono što se stvarno dogodilo; to sugeriraju i potpisi pod slikama: s priloženim potpisima ispod odabranih fotografija – “kolona ljudi” iz Vukovara (ne spominje se da su to uglavnom Hrvati) i iz “Oluje” – “kolona Srba odlazi iz Hrvatske...” (str. 81) – neupućenom čitatelju ostaje u pamćenju da su protjerani samo Srbi.
  - U poglavlju o izbjeglicama (str. 81-83) nerazmjerno veća pozornost posvećena je izbjeglicama iz Srbije u Mađarsku i Rumunjsku (tijekom NATO-ova bombardiranja Srbije 1999.) te događajima na Kosovu 1999. nego znatno brojnijem stradanju i protjerivanju Hrvata i Bošnjaka-muslimana tijekom velikosrpske agresije.
  - Uz zemljovid s razorenim srpskim pravoslavnim crkvama na Kosovu (str. 89) bilo bi zanimljivo vidjeti sličan zemljovid s prikazanim razorenim džamijama i katoličkim crkvama u BiH ili katoličkim crkvama u Hrvatskoj koje su razorile srpske snage.
  - Apel majki hrvatskih vojnika saveznom sekretaru za narodnu obranu (“ministru obrane”) SFRJ Veljku Kadijeviću nije održan u siječnju 1992. (str. 93) nego u siječnju 1991. (vjerojatno se radi samo o tiskarskoj pogrešci, kakva se svakom može dogoditi).
  - Srpske snage Maslenički most nisu uništile 1993. (str. 114) nego u studenom 1991. (vjerojatno se misli na pontonski most, no to nije “Maslenički most”); odlomak o neuspješnom djelovanju snaga UN-a u Hrvatskoj, u kojem se navodi ovaj netočan podatak, pokazuje prilično ozbiljnu razinu neznanja autora čitanke koja je namijenjena nastavnicima povijesti jugoistočne Europe.
  - Karikatura na 112. stranici, preuzeta iz sarajevskih novina *Oslobođenje*, pod nazivom “Veliko pospremanje” kao negativce prikazuje hrvatskoga predsjednika Tuđmana i srbijanskoga predsjednika Miloševića, što je u skladu s percepcijom koju nameće dio bošnjačko-muslimanske političke elite i dio nevladinih i neznanstvenih udruga o podjednakoj krivnji Srbije i Hrvatske za rat u BiH.
  - U poglavlju o djelovanju snaga UN-a u Hrvatskoj (str. 114) ne objašnjava se što su “ružičaste zone” – da je to teritorij Republike Hrvatske koji se Vanceovim planom trebao bezuvjetno vratiti u sastav Hrvatske, ali je hrvatsko vodstvo

kompromisno pristalo na kratkotrajnu odgodu takve odluke da bi se pokušalo postići mirno rješenje.

- Mirovne snage pod imenom UNCRO u Hrvatskoj nisu djelovale od 1994. (str. 114), nego od 1995. godine.
- Vance-Owenov plan nije bio prvi mirovni plan za BiH (str. 115).
- “Krajina” (str. 118) – u Hrvatskoj takva regija ili pokrajina ne postoji niti je ikada pod tim nazivom postojala neka administrativno-teritorijalna jedinica srpskoga naroda! U izvorima se pojam “krajina”, vjerojatno kao općeniti naziv za neka u zemljopisnom smislu posebna područja (Kninska krajina, Cetinska krajina, Imotska krajina) ili imanja velikodostojnika, spominje već na Bašćanskoj ploči, najvažnijem hrvatskom glagoljskom epigrafskom spomeniku, nastalom oko 1100. godine. U povijesti je kao posebna teritorijalna jedinica postojala samo Vojna krajina (ili granica), pa je očito da “Krajina” kao neka posebna srpska regija postoji samo u velikosrpskim planovima (u kontekstu stvaranja nekog srpskog prostora na području Hrvatske i zapadnih dijelova BiH pojavljuje se u velikosrpskom planu iz 1939., dakle prije izbijanja Drugoga svjetskog rata i uspostave Nezavisne Države Hrvatske, što potvrđuje da su događaji u Hrvatskoj 1990. i 1991. rezultat kontinuiteta velikosrpske politike, a ne posljedica “nostalgije nove hrvatske vlasti prema ustašama iz 2. svjetskog rata”, o čemu autori čitanke ne govore).
- “Zanimljivo” je nizozemsko izvješće o muslimanskim zločinima nad Srbima u Kravici i Bratuncu 1993. (str. 129), u kojem se navodi da je Vojska Republike Srpske napala Srebrenicu “isprovocirana” tim zločinima...
- Korištenje pojma “jugoslavenski ratovi 1990-ih” (str. 212), najblaže rečeno, neprecizno je s obzirom na to kada se, a još više na čijem se teritoriju rat vodio; autori kao da se ne mogu pomiriti s činjenicom da se SFRJ raspala i da su njezine bivše republike postale samostalne države.
- Umjesto 1967. (str. 265) treba stajati 1989. (vjerojatno se radi samo o tiskarskoj pogrešci, kakva se svakom može dogoditi).
- Odluku o razoružanju Teritorijalne obrane, odnosno stavljanju svega njezina naoružanja pod svoj nadzor, JNA nije donijela 15. svibnja 1990. (str. 267), nego 14. svibnja (potpisao ju je general Blagoje Adžić, bez znanja i suglasnosti Predsjedništva SFRJ, o čemu se u čitanci ne govori); dan prije ili poslije nije toliko važno, no važno je upozoriti na to da se spomenuta odluka JNA ne odnosi samo na Teritorijalnu obranu Slovenije (str. 267) nego i na Hrvatsku, pa nije točan ni navod na istoj stranici da je JNA “slične mjere nametnula Hrvatskoj u veljači (1990.)”, jer se to dogodilo sredinom svibnja 1990., odmah nakon pobjede HDZ-a na izborima (1. veljače 1990. načelnik Generalštaba Oružanih snaga SFRJ general Blagoje Adžić izdao je zapovijed o povlačenju viškova naoružanja Teritorijalne obrane republika i pokrajina, a ne samo Hrvatske; prikupljanje je trebalo završiti do kraja travnja 1990., no provedeno je tek u svibnju, na temelju njegove nove, prije spomenute zapovijedi).
- “Autonomna oblast Krajina” nije se odlučila odvojiti od Hrvatske i pripojiti “ostalom dijelu Jugoslavije” 19. ožujka 1991. (str. 271), nego ili 18. ožujka 1991., kada je u Kninu donesena “Odluka o odvajanju SAO Krajine od Repu-

blike Hrvatske”, ili 28. veljače 1991. (poslije je navedeno u čitanci – str. 38 – da se “u veljači 1991. SAO Krajina odcijepila od Hrvatske”), a 1. travnja 1991. na skupštini u Korenici donesena je odluka o “prisajedinjenju SAO Krajine Republici Srbiji” (što se poslije navodi – str. 51 i 271); no čemu datumi poput 19. ožujka kada se prešućuju drugi datumi, mnogo važniji za razumijevanje događaja... Zapravo je mnogo važnija odluka donesena 16. svibnja 1991., nakon nelegalno održanog referenduma od 12. svibnja 1991., jer jasno pokazuje (čl. 3. odluke) da je cilj nelegalnoga srpskog referenduma bio priključenje Srbiji (a ne Jugoslaviji).

- Zbor narodne garde nije osnovan u svibnju 1991. (str. 271) nego u travnju.
- Nije točan podatak da je 83,56 % glasača na referendumu bilo za neovisnost Hrvatske (str. 271), jer se spomenuti postotak odnosi na broj ljudi koji su izašli na glasanje, a ne na rezultat glasanja.
- Hrvatska i Slovenija nisu usvojile ustavne odluke o neovisnosti 25.-26. lipnja 1991. (str. 271), nego 25. lipnja.
- Navod da je u oružanom sukobu u Hrvatskoj “od srpnja do prosinca 1991., trećina teritorija stavljena pod kontrolu vojske SAO Krajine” (str. 272) nije potpun ako se pritom prešućuje uloga Srbije i JNA kao glavne oružane sile koja je provodila velikosrpsku politiku u Republici Hrvatskoj, a na kraju i naoružala srpske snage u Hrvatskoj.
- Nije točan navod da se JNA u rujnu 1991. “počela aktivnije uključivati u rat protiv Hrvatske” te da je u rujnu JNA pokrenula napad na Vukovar (str. 272), jer JNA u napadu na Hrvatsku sudjeluje najkasnije od kraja lipnja (Glina) – odmah nakon što je Hrvatski sabor proglasio neovisnost Hrvatske, a sasvim otvoreno najkasnije od srpnja (Baranja) i početka kolovoza 1991. (Dalj, Aljmaš i Erdut).
- Datum Washingtonskoga sporazuma nije 31. ožujka 1994. (str. 277), nego 18. ožujka.
- NATO od 29. kolovoza do 14. rujna 1995. nije bombardirao srpske položaje u Republici Srpskoj Krajini (str. 279), kako se nazivala samoprogllašena srpska paradržava na okupiranom području Republike Hrvatske, u tom razdoblju već poražena i svedena na okupirani teritorij hrvatskoga Podunavlja, nego u Republici Srpskoj u BiH.
- Ni u sadržaju čitanke ni u kronologiji događaja na njezinu kraju ne spominje se Odluka Predsjedništva SFRJ o povlačenju JNA iz Slovenije od 18. srpnja 1991., koja je važna za razumijevanje velikosrpske politike, tj. odnosa i pretenzija Srbije prema Sloveniji (gdje nije bilo srpskoga naroda) i prema Hrvatskoj, te uloge JNA, koja od toga datuma *de facto* prestaje biti jugoslavenska vojska, a postaje srpska, jer je napuštanjem Slovenije JNA prekršila ustavnu obvezu čuvanja cjelovitosti SFRJ.

KRONOLOGIJA (i u ovom dijelu druge čitanke postoje brojne pogreške, pa će se upozoriti na neke od njih, pri čemu se neće ponavljati primjeri koji se spominju u prethodnom dijelu teksta ovoga osvrtu):

- Str. 263: Spominje se Memorandum SANU, no ne navodi se (ni u kronologiji ni u prvoj čitanci!) ništa o tome koliko je on pretjerao u opisu teškoga stanja

Srba u Jugoslaviji (posebice kada je riječ o navodnoj ugroženosti u Hrvatskoj) te koliko je potaknuo homogenizaciju Srba u bivšoj Jugoslaviji.

- Str. 264: Ne navodi se VIII. sjednica Centralnoga komiteta Saveza komunista Srbije održana krajem rujna 1987. (spominje se samo u prvoj čitanci, bez primjerenoga upozorenja na njezino značenje), koja je bila sudbonosna za daljnje događaje u Srbiji i Jugoslaviji, jer je na toj sjednici pobijedila Miloševićeva struja i trasirala politiku centralizacije i dominacije Srbije. Na istoj stranici spominje se “Jogurt revolucija” u Vojvodini (listopad 1988.), ali ne spominje se da je ona uzrokovala smjenu vlasti u Vojvodini (6. listopada), da je “događanje naroda” uzrokovalo i smjenu vlasti na Kosovu (17. studenoga 1988.) – Kosovo se uopće ne spominje, kao ni isti događaj, odnosno smjena vlasti u Crnoj Gori (11. siječnja 1989.); autori nisu naveli da su umjesto smijenjenih na vlast u spomenutim pokrajinama i Socijalističkoj Republici Crnoj Gori došli Miloševićevi ljudi, što je veoma važno da bi se razumio daljnji tijek događaja, a posebno odnos snaga u kolektivnom predsjedništvu, u kojem je nakon toga Srbija praktično, s četiri glasa, imala polovicu glasova u Predsjedništvu SFRJ!
- Str. 267: Nije naveden pokušaj atentata na predsjednika Tuđmana 18. ožujka 1990., što bi čitatelju pomoglo da, čak i ako je bila riječ samo o provokaciji s plinskim pištoljem, razumije u kakvim su se okolnostima, odnosno u kakvoj atmosferi održavali višestranački izbori 1990. godine.
- Str. 269: Autori bi trebali objasniti tvrdnju da su novim hrvatskim Ustavom donesenim 22. prosinca 1990. Srbi izgubili status konstitutivnoga naroda; mogli su, primjerice, sadržaj hrvatskoga Ustava iz 1990. usporediti sa sadržajem ustava Socijalističke Republike Hrvatske iz 1974., pa onda objasniti u čemu je razlika i o kakvoj je konstitutivnosti riječ.
- Str. 270: Ovdje se u kronologiju ili barem u tekst čitanke mogao staviti dopis Jovana Raškovića upućen u siječnju 1991. članovima njegove stranke (Srpska demokratska stranka), u kojem navodi da je na djelu stvaranje Velike Srbije, koje će se realizirati najkasnije za nekoliko mjeseci – to bi pomoglo čitateljima razumjeti koji je zaista bio cilj politike dijela Srba u Republici Hrvatskoj i od kada se takva politika provodila.
- Str. 270: Navodeći sukob u Pakracu, autori nisu spomenuli da se dogodio nakon što su policajci srpske narodnosti razoružali kolege Hrvate i preuzeli policijsku postaju da bi se Pakrac priključio pobunjenoj “SAO Krajini”.
- Str. 271: Autori usvajaju nametnutu percepciju o dogovoru Tuđman – Milošević i navode njihove susrete u Karađorđevu i Tikvešu ne spominjući da su se oni sastajali i s drugim predsjednicima, pa ostaje dojam da su se tu dogovorili nešto važno (u skladu s nametnutim mitom da su se njih dvojica tada dogovorili o podjeli BiH)... Na istoj stranici moglo se navesti da je Borisav Jović u svojem dnevniku u travnju zapisao rečenicu “Kocka je bačena”, što je označilo provedbu politike u kojoj JNA i Srbija neće više tražiti dopuštenje Predsjedništva SFRJ za svoje djelovanje – dakle, propustilo se upozoriti na činjenicu da se postojanje protuustavnoga djelovanja srbijanskih političara i JNA može dokazati najkasnije od travnja 1991. godine!

- Str. 272: Kada se spominju ubojstva srpskih civila u Sisku u rujnu 1991., a potom i ubojstva Srba u Gospiću i Pakracu, onda je trebalo spomenuti i ubojstva hrvatskih civila na Banovini u srpnju 1991. te ubojstva Hrvata u Slavoniji tijekom napada na Dalj, Aljmaš i Erdut početkom kolovoza 1991., da bi se izbjegao dojam da su najprije stradali Srbi, a da su ubojstva Hrvata reakcija na to stradanje (već je spomenuto da je prešućeno i ubojstvo trinaestorice hrvatskih policajaca 2. svibnja 1991., dakle u razdoblju koje je prethodilo otvorenom oružanom sukobu).
- Str. 273: Navodi se da je Hrvatski sabor donio odluku o prekidu odnosa sa SFRJ, no ne navodi se datum te odluke (8. listopada), a prešućuje se da je dan prije JNA zrakoplovima bombardirala sjedište hrvatske vlasti – Banske dvore, da bi ubila hrvatskoga predsjednika i njegove goste na sastanku. Taj događaj također je toliko znakovit da ga u ovakvoj kronologiji može ispustiti samo onaj tko slabo poznaje problematiku o kojoj piše ili netko tko svjesno želi prešutjeti činjenice koje govore o karakteru rata i namjerama agresora.
- Str. 273: Na istoj stranici navodi se da su “JNA i paravojne jedinice iz Crne Gore napale Dubrovnik” 1. listopada; datum je dobar, no termin “paravojne” nije, jer je riječ i o regularnim jedinicama (Teritorijalna obrana i Ministarstvo unutrašnjih poslova) iz Crne Gore, a prešućeno je sudjelovanje Srba iz BiH (iz istočne Hercegovine) u napadu.
- Str. 273: Zašto se izbjegava jasno navesti da su Hrvati ti “građani i branitelji koje su prognali i ubijali srpski pobunjenici i JNA” u Vukovaru i Škabrnji? Autori su i ovdje izostavili važan podatak da je u napadu na Vukovar sudjelovala i Teritorijalna obrana iz Srbije.
- Str. 273: Spominje se ubojstvo jedne srpske obitelji, što će do kraja kronologije ostati jedini poimenični podatak o ubojstvu neke obitelji ili pojedinca u ratu u Hrvatskoj; zbog čega je poimenično izdvojena samo jedna obitelj – kakva je to poruka čitateljima?
- Str. 274: Autori ne navode važnu činjenicu da su države Europske zajednice 15. siječnja priznale Republiku Hrvatsku, što je bio strateški cilj hrvatske politike i odluka od dalekosežnoga političkog značenja.
- Str. 282: Autori ne spominju da je 15. siječnja 1998. završio proces mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja u sastav Republike Hrvatske.